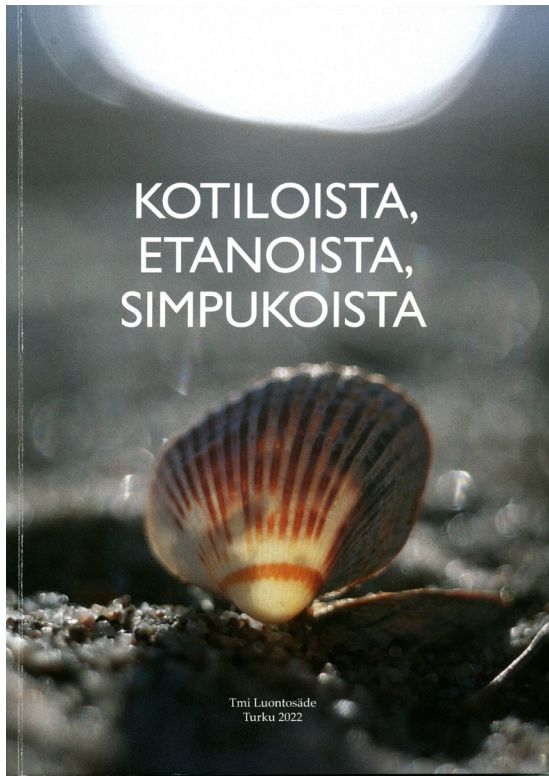

Uutta kirjallisuutta

Tietoa nilviäisistämme – osa viisi

Irene Routio ja Matti Valta 2022. *Kotiloista, etanoista, simpukoista*. Tmi Luontosäde, Turku.

Tämä on jo viides kirja tekijöiden lähinnä Lounais-Suomen kotiloita käsittelevässä julkaisujen sarjassa (ks. Luonnon Tutkija 2/2017). Kirjassa on erimittaisia ja -tasoisia artikkeleita, ja siinä on runsas ja lähes poikkeuksetta hyvätasoinen kuvitus; Matti Valta on tunnettu myös luontokuvaajana. Teksti on helppolukuisista, myös suurikokoisen fontin ansiosta, ja tekijät sanovat ”tämä kirjanen on viides osa kaikille ja kaikenlaisille lukijoille suunnatusta julkaisusarjasta...”

Alkuluku ”Maakotilo, Vesikotilo, Merietana, Simpukka?!” esittelee runsain valokuvoin nämä meillä esiintyvät nilviäisryhmät. Se painottuu maakotiloihin ja niiden elämään. Meikäläinen terrestristen selkärangattomien tutkija innostui tarkistamaan mainiosta lähdekirjasta *Meren*

aarteet (Gaudeamus 2017) montako merietanaa meillä Suomessa tavataan – vastaus: kolme hyvin pienikokoista lajia. Lukuisissa lyhyissä artikkeleissa kuvataan pieniä kokeita tai alustavia tutkimuksia; seuraavassa esimerkkejä. Maakotiloiden kuorten maatumiskokeessa havaittiin, että kuuden vuoden maastossa olon jälkeen paksukuorisen valkotarhakotilon (*Cepaea hortensis*) kuoren painosta oli vielä $\frac{3}{4}$ jäljellä kun taas pienempien ja ohutkuoristen lajien kuorten painosta oli hävinnyt selvästi yli puolet. Paraisten Nauvon Seilin saaren pähkinälehdosta löytyneen uhanalaisen (vaarantuneen) litteäkristallikotilon (*Vitrea contracta*) seuralaislajisto käsitti 16 lajia, joka on huomattavan suuri määrä maaperänäytteen kokoon (5 x 15 l) nähden.

Arkeologisten kaivausten kuorinäytteitä tutkittiin Turussa Aboa Vetus-museon ja Kaarinassa Kuusiston piispanlinnan raunioiden kaivauksista. Aboa Vetus-museon keskiaikaisista näytteistä löytyi todisteita eksoottisesta herkusta, suurikokoisia osterin kuoria. Piispanlinnan kaivauksista tutkittiin lähes 500 kotilonkuorta, kaivaukset ulottuivat ajassa 1400-luvun loppuvuosikymmeneen. Kotilolajeja löytyi 11. Tekijät suorittivat myös vertailukeräyksiä. Samat lajit esiintyivät sekä arkeologisessa että nykyaineistossa. Kaivausten runsain ja uudessa aineistossakin kolmas laji oli hieman yllättäen sammalkotilo (*Pupilla muscorum*), joka on erityisesti ulko- ja välisaariston asukas. Kuiva kallioinen elinympäristö linnanraunioilla on sille sovelias, ja aikanaan linna rakennettiin luodolle hieman laajempien vesien äärelle. Mielenkiintoinen havainto linnanraunioiden kotiloaineistossa oli takkukotilon (*Trochulus hispidus*) poikkeava muoto, jonka tekijät arvelevat olevan keskieu-rooppalaista alkuperää.

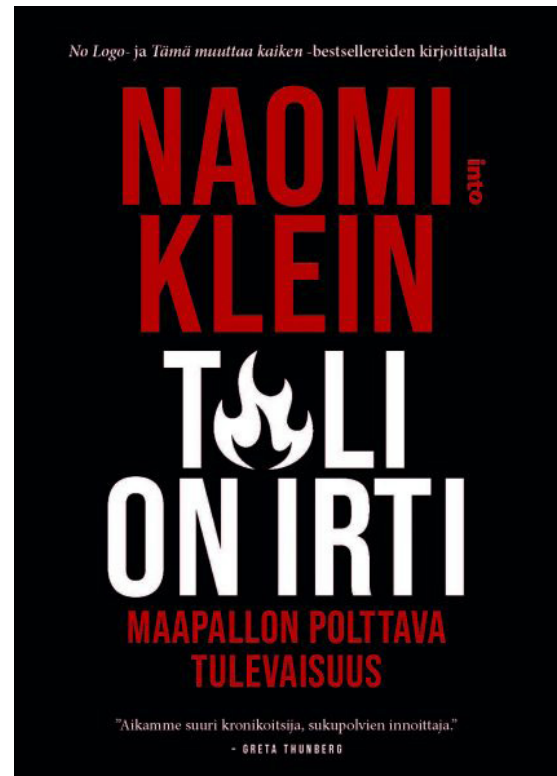
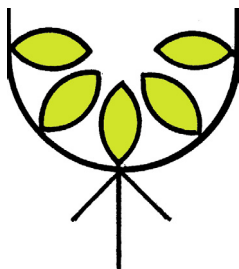
Edellisiä julkaisuja täydentävää faunistista tietoa on runsaasti. Varsinais-Suomen nilviäislajeista on uusia löytötietoja 30 maakotilo-, 9 etana-, 16 vesikotilo- ja 7 simpukkalajista; myös ekologisia ja etologisia tietoja sisältyy luetteloon. Mielenkiintoisten luontokohteiden lajeis-

ta on tietoja myös muualta Suomesta ja Venäjän Karjalasta. Kirjassa julkaistaan myös osa Turun yliopiston eläinmuseon nilviäiskokoelman näyttiedoista (mukana on kolme vanhaa näyttettä Åbo Akademin kokoelmista). Kokoelmatietoja on 30 lajista, yhteensä noin 90 näyttettä.

Irene Routio on tarkistanut useita määrittämiä. Historiallisesti mielenkiintoisia ovat kasvitieteen professori Kaarlo Linkolan lukuisat kotilönäytteet Kaarinan Kuusiston kartanon puistosta ja eräs lehtokotilon (*Arianta arbustorum*) varhaisimmista löydöistä meiltä, se on Kuivaniemeltä purjelaivojen painolastien purkupaikalta vuodelta 1883 (Åbo Akademin kokoelmat). Näytteistä käy ilmi Pekka T. Lehtisen (”PTL”) suuri keräysaktiiviteetti erityisesti 1950-luvulla; hän laati pro gradu-työnsä lounaissaariston kotiloista ennen siirtymistään hämähäkkitaksonomian pariin.

Irene Routio ja Matti Valta ovat julkaisseet monipuolisen (ja siksi hieman hajanaisen), runsaasti kuvitetun, helppolukuisen ja paljon tietoa sisältävän kirjan maamme nilviäisistä. Se täydentää heidän julkaisujensa sarjaa, joka on tuonut merkittävää lisätietoa erityisesti lounaisen Suomen kotilolajiston tuntemukseen. Toivottavasti alan harrastajat löytävät tämän pienkustanteen.

SEPPÖ KOPONEN

Toimintaterapiaa moniongelmaiselle maailmalle

Naomi Klein. Tuli on irti. Maapallon polttava tulevaisuus. Suomentanut Laura Kalmukoski. Into Kustannus.

Kanadalainen Naomi Klein (s. 1970) on aikamme johtavia vasemmistointellektuelleja. Hän on kirjoittanut useita merkittäviä teoksia nykypolitiikan ongelmista ja keskittynyt viime vuosina ilmastonmuutoksen kysymyksiin. Kaikki keskeiset teokset on myös suomennettu esikoisteoksesta *No Logo* (1999; suom. 2000) lähtien. Ilmastonmuutosta Klein analysoi teoksessaan *Tämä muuttaa kaiken* (2014) ja jatkaa teemaa nyt suomennetussa suppeammassa teoksessaan. Klein on toiminut vuodesta 2018 Rutgersin yliopistossa viestinnän, kulttuurin ja feminismen tutkimuksen professorina.

Klein on monien intellektuellien tapaan myös maailman ongelmista laajasti kiinnostunut poliittinen aktivisti. Globaalit sosiaaliset ja ympäristöongelmat kietoutuvat hänen mu-

kaansa yhteen ja ne tulee ratkaista intersekti-onalisesti, kokonaisvaltaisesti liberaalin viher-vasemmistolaisen politiikan keinoin. Kielteinen kritiikki, pelkkä 'ei'n sanominen ei riitä, vaan tarvitaan positiivista ohjelmaa, joka voisi temmata ihmiset mukaansa. Klein panee toivonsa Yhdysvalloista lähteneeseen *Green New Deal* -ohjelmaan ja sen eurooppalaisiin vastineisiin, joiden kautta sosiaalisesti oikeudenmukaista ympäristöpolitiikkaa voitaisiin toteuttaa. Kleinin mukaan tarvitaan laajaa poliittista liikettä, joka voisi Rooseveltin 1930-luvun laman selättäneen New Dealin tapaan ratkaista laajat taloudelliset, sosiaaliset ja – nykyään – ympäristöongelmat yhtäaikaaisesti. Myös toisen maailmansodan jälkeinen Marshall-apu, joka auttoi Länsi-Saksan talouden jaloilleen, on esimerkki siitä, kuinka valtiollista ohjausta tarvitaan kriisitilanteissa talouden uudistamiseksi. Ilmastonmuutos ja luontokato vaativat samankaltaisia pikaisia toimia, jotka eivät ole toteutettavissa uusliberalistisen vapaiden markkinoiden politiikan puitteissa.

Tuli on irti on toisaalta poliittinen pamfletti, kuten englanninkielisen laitoksen alaotsikko *Case for a Green New Deal* kertoo, toisaalta esseekokoelma ja tietokirja. Kirjan laaja esipuhe (s. 11-66) esittelee systemaattisesti aikamme ympäristökriisin nykytilanteen ja loppuluku (s. 309-322) yhdeksän syytä valita *Green New Deal* globaalin politiikan lähtökohdaksi. Muutkin kirja koostuu kymmenen vuoden aikana (2010–2019) ilmestyneistä puheista ja lehtikirjoituksista. Kirjoitukset liittyvät hyvin toisiinsa ja muodostavat kokonaisuutena erinomaisen yleistajuisen johdatuksen Kleinin ajattelun keskeisiin teemoihin: ilmastokriisi, kapitalismi ja ympäristö, suuryritysten ja globalisaation kritiikki, alkuperäiskansojen oikeudet. Kirjan luetavuutta ja johdatusluonnetta parantavat vielä elämäkerralliset pätkät ja tekstien kytkennät vaikkapa Vatikanin vierailun vaikutelmiin. Henkilökohtaiset kokemukset esimerkiksi Kanadan Brittiläisen Kolumbian 'Aurinkorannikon' metsäpaloista 2017 (luku *Savun aika*, s. 229–257) tuo-

vat ilmastokriisin kaikkia koskevat vaikutukset hienosti esiin. Hyvinvoiva ylempi keskiluokkaan ei voi enää välttyä globaalin lämpenemisen katastrofaalisilta seurauksilta.

Ilmastokriisin käsittelyssä Klein on radikaalimpien toimien kannalla kuin markkinälähtöiset reformistit. Hänen mielestään muutoksella on kiire ja siitä syystä markkinatalouden rakenteille vaarattomat pienet askeleet eivät riitä. Tuotantorakenteet tulee muuttaa valtiollisin tukitoimin nopeasti fossiilivapaaksi ulottamalla 'saastuttaja maksaa' -periaate myös fossiilisia polttoaineita tuottaviin suurfirmoihin. Uusia fossiilihankkeita ei tule enää panna alulle ja valtion tuet tulee siirtää uusiutuviin energiamuotoihin. Tämä vaatii poliittista tahtoa ja Klein uskoo erilaisten kansanliikkeiden olevan tässä suhteessa avainasemassa.

Kirjoitukset eivät vielä ota huomioon Trumpin valtaanpääsyn ja USA:n poliittisen kahtajakautumisen aikaansaamaa uutta tilannetta. Siten optimistiset viittaukset esimerkiksi Bernie Sandersin ja Elizabeth Warrenin vihreää politiikkaa suosiviin linjanvetoihin jäävät aikaansa sidotuiksi. Viime vuosien kehitys osoittaa, että konservatiiviset vastavoimat saattavat saada yliotteen ja Kleinin peräänkuuluttama nopea muutos ei ole enää mahdollinen. Ukrainan sota on myös merkittävä takaisku kun tiedetään sodankäynnin kielteiset ympäristövaikutukset. Euroopan Unionikin etsii tässä tilanteessa lähinnä uusia kaasun ja öljyn toimittajia investoimatta nopeasti vihreään siirtymään.

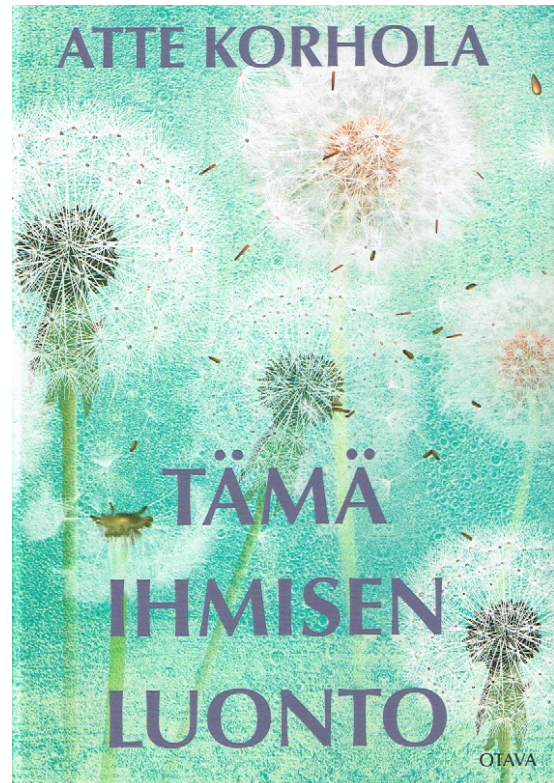
Kleinin perustava pyrkimys on edistää ilmasto-oikeudenmukaisia ratkaisumalleja. Sikäli ympäristöliikkeen tulee liittoutua työväenliikkeen ja alkuperäiskansojen paikallisten liikkeiden kanssa. *Green New Deal* on laaja poliittinen ohjelma, joka tukee paikallista energiantuotantoa ja työllistymistä. Klein osoittaa monin tavoin, että nämä sosiaaliset tavoitteet ovat hyvin toteutettavissa yhteydessä tuotantorakenteiden nopeaan vihreään siirtymään, erityisesti energiantuotannon muuttamiseen fossiilivapaaksi. Globaalin vallan tasolla tulisi saada aikaan kan-

sainvälisiä sopimuksia muun muassa veroparatiisien kitkemiseksi. Pääomia maailmassa riittää, mutta niiden suuntaaminen tukemaan vihreää siirtymää vaatii valtioiden ja niiden yhteenliittymien kuten EU:n poliittista voimaannuttamista. Uusliberalistinen politiikka (vapaakauppa, tiukka talouskuri, yksityistämisen suosiminen) on Kleinin mukaan kuitenkin vielä vallitseva suuntaus, joten muutos ei ole helppo.

Ympäristöfilosofisesti katsoen Kleinin ajattelu on lievän ihmiskeskeistä. Tämä näkyy erityisesti siinä, että hän on vakavammin huolissaan ilmastonmuutoksesta kuin luontokadosta, joka on ilmasto-oikeudenmukaisuuden ohella kolmas keskeinen ulottuvuus sivilisaatiomme nykyisessä kriisitilassa. Luonnon monimuotoisuudesta huolehtiminen ja lajikadon pysäyttäminen liittyy yhtä lailla ihmisen hyvinvointiin kuin ilmaston lämpenemisen pysäyttäminen. Myös eläinoikeuskysymykset, erityisesti tuotantoeläinten käyttö ja ilmastonmuutoksen aiheuttama eläinten kärsimys (esimerkiksi Australian metsäpalot 2019–20 tuhosivat valtavan paljon eläimiä ja koalat nousivat kansainvälisiin uutisotsikoihin), tulee ottaa osaksi laaja-alaista ympäristöpolitiikkaa. *Green New Deal* voidaan hyvin ulottaa näihin kysymyksiin, vaikka Klein ei tätä tuokaan esiin.

Pienistä puutteistaan huolimatta Kleinin esseekokoelmaa voi suositella kaikille ympäristökysymyksistä kiinnostuneille. Kleinin vankka kapitalistisen talouden tuntemus ja monipuolinen kiinnostus sekä sosiaaliin että ilmastokysymyksiin tekee hänen kokonaisnäkemystään kriisimme syistä ja ratkaisukeinoista harvinaisen vakuuttavan. Kirja on erinomaisesti kirjoitettu ja jännittävä, sitä lukee kuin hyvää salapoliisiromaania. Tutkijat saavat ehkä enemmän irti hänen pääteoksistaan, mutta tämä esseekokoelma muodostaa erinomaisen johdatuksen aikamme keskeisen intellektuellin ajatusmaailmaan.

KARI VÄYRYNEN

Oppitunti ilmastojärjestelmän toiminnasta

Atte Korhola. Tämä ihmisen luonto. Otava.

Ympäristömuutoksen professori Atte Korhola tunnetaan toimeliaana lehtikirjoittelijana, yhteiskunnallisena keskustelijana ja asiantuntijana ilmastokysymyksissä. Kirjaansa *Tämä ihmisen luonto* hän kokoaa yhteen vuosikymmenten kokemuksensa ja tutkimusmaailman käsityksen ilmastonmuutoksesta, sen syistä ja seurauksista. Kirja otsikko ”ihmisen luonto” on kekseliään kaksimerkityksellinen: se voi tarkoittaa ihmisen käyttöönsä ottamaa luontoa ja omistussuhdetta tai sitten ihmisen olemusta, ihmisyyden ominaisuuksien kokonaisuutta, joka määrittää hänen suhdettaan luontoon. Jälkimmäisestä Korhola kirjoittaa vähemmän, enemmän ja perustellummin hän kertoo kirjaan antroposfääristä, ihmisestä luonnon käyttäjänä ja luonnon muuttajana.

Kirja on kirjoitettu vapaalla tyylillä, ja sitä voi luonnehtia kerronnalliseksi tietokirjaksi, jota

tekijä koristelee anekdootein ja hauskein pikku tiedoin tai sutkauksin mutta jossa kirjoittaja paljastaa myös omia näkemyksiään ja mieltymyksiään käsiteltävästä aiheesta. Kirja ei ole pamfletti tai palopuhe, jollaiseksi takakannen esittelyteksti yrittää kirjaa markkinoida. Se on asiallinen ja kiihkoton esitys ilmastonmuutoksesta ja ihmisestä ilmaston muuttajana. Korhola kirjoittaa selvää ja ymmärrettävää suomen kieltä, mikä tuo tärkeän asiatiedon lähelle maallikkolukijaa. Korhola käyttää etevästi kielikuvia tekstin elävöittämiseen. Etenkin luku *Palopuhe* sisältää niin rikkaan tuliaiheisten metaforien räiskeen, että lukija suorastaan odottaa, miten kirjoittaja seuraavaksi liittää tulen käsiteltävään aiheeseen. Tieteelliset käsitteet Korhola kirjoittaa järjestäen auki ja selittää niiden sisällön lukijalle. Muutamassa kohdassa olisi toivonut käytettävän termeistä, kuten habitaatti, debatti, stabiili tai resilienssi, sen suomenkielistä vastinetta. Toisinaan tekstin juoksumuoto katkeaa asiaan huonosti liittyvään lisäykseen, jonka esittäminen tietolaatikossa olisi ehkä ollut luku-teknisesti parempi ratkaisu.

Korhola kertoo alkaneensa kirjoittaa ensin esseekokoelmaa, mutta essee-olivat vähitellen laajenneet yhtenäiseksi esitykseksi ilmastonmuutostutkimuksesta. Tämä näkyy kirjan aihepiirivalinnoissa. Kirjan luvut jakautuvat selvästi kahteen kokonaisuuteen: kirjaksi ilmastonmuutoksesta ja muutamaksi asiaan löyhästi liittyvään esseeseen. Ilmasto ja sen fysikaalisia ja kemiallisia tekijöitä käsittelevät luvut sekä ilmastohistoriaa tai ilmaston ominaisuuksia eri leveysasteilla käsittelevät luvut ovat kirjoittajan vankkaa osaamisaluetta, ja ne ovatkin kirjan tärkein sisällöllinen ja tiedollisesti syvä osa. Kirjan ehdoton pääluku on *Lähteekö arktinen lämpeneminen lapasesta?* Arktisella alueella Korhola on omassa elementissään. Hän on tutkinut arktista luontoa vuosikymmenet, kiertänyt eri puolilla Arktista ja kirjoittanut aiheesta tutkimusraportteja. Hän on täysin kärryillä pohjoisen pallonpuoliskon kylmillä seuduilla tehdyistä tieteellisistä tutkimuksista ja niiden

huolestuttavista tuloksista. Korhola ei epäröi kirjoittaa myös tutkimuksiin liittyvistä ongelmista ja epävarmuustekijöistä, jotka näyttävät nakertavan erityisesti pohjoisten napa-alueiden ilmastoennusteiden luotettavuutta. Valkoisen karhun maassa ilmasto ja valtameri lyövät kättä tavalla, joka antaa tieteilijöille ihmeteltävää vielä pitkäksi aikaa. Todetuista pulmista huolimatta tiedämme jo kylliksi paljon, että oikeansuuntaisiin toimenpiteisiin voidaan ryhtyä.

Sen sijaan luvut Kuolleestamerestä ja lentoliikenteen ilmastovaikutuksista sekä tekstikohdat metsien osasta ilmastopelissä jäävät pintapuolisemman esityksen varaan. Kuolleenmeren olisi voinut liittää tiukemmin Lähi-Idän yhteiskunnallisiin ja poliittisiin oloihin ja pohtia, miten ilmastonmuutos vain vaikeuttaa alueen muutenkin tulehtuneen tilanteen rauhanomaista ratkaisua. Metsien osalta bioenergian (metsäenergian) mahdollisuuksia olla mukana siirtymisessä kotimaisten energialähteiden käyttöön olisi voinut pohtia laajemmin ja tuoda esiin tarkemmin metsiemme aseman Suomen hiilitaseen kannattelijana. Luku *Evon tiedekansallispuistohankkeesta* käsittelee pääosin luonnon monimuotoisuuden säilyttämistä ja uudenlaisen kansallispuistoajatuksen edistämisen vaikeutta. *Ekologiset monttubileet* on kirjan kauneusvirhe. Ekologinen hautaaminen on aiheena erikoinen valinta muuten yhtenäiseen esitykseen ja, jos se oli alun perin erillinen essee, niin nyt se toimii kirjassa kokonaisuutta hajottavasti. Itse olisin jättänyt luvun pois kirjasta. Myös *Jälkikirjoitus: Putin ja energiamurros* poikkeaa voimakkaan poliittisen päätöksen takia kirjan muusta tunnelmasta. Kappale lienee laadittu aivan kirjan toimitustyön loppuvaiheessa ja kiireessä. Sen lisäämistä kirjaan tai poisjättämistä olisi voinut harkita pidempään.

Ihmisen olemusta Korhola käsittelee pääosin luvussa *Jokaista ei tarvita*, mutta myös esimerkiksi luvussa *Päin helvettiä*. Näissä luvuissa pohditaan monelta kantilta tieteen mahdollisuuksia ratkaista ilmastonmuutoksen kaltaisia komplekseja ongelmavyöhytejä. Luonnonjärjes-

telmät ovat niin laajoja ja osin tuntemattomia kokonaisuuksia, että tiede voi myöhästyä ja viisasten kivi jäädä löytymättä ennen kuin tulevaisuuden toisenlaiset kasvot valkenevat meille kaikille. Korhola patistelee ihmiskuntaa tarttumaan toimeen välittömästi kun vielä on toivoa. Luonnontieteen tulee olla yhteistoiminnassa ihmistieteiden kanssa. Tiede ei yksin ratkaise suuria eksistentiaalisia kysymyksiä, koska ne riippuvat myös arvoista ja asenteista. Korhola kyselee uudenlaisen asenteen tai aatteen perään, jossa tiede, humanismi ja filosofia, myös uskonnot, saavat niille kuuluvan merkityksen elämän ja olevaisuuden selittäjinä. Kamppailu käydään kaiketi perinteisesti materialismin ja idealismin välillä; Ne on osattava hämmentää toisiinsa oikeassa sekoitussuhteessa.

Kirjan pääviesti pähkinänkuoressa on, että ilmastonmuutos on ihmiskunnalle vakava paikka, mutta tieteellisesti ilmastonmuutoksesta tiedetään kymmenien tuhansien tutkimustenkin jälkeen liian vähän. Ilmastojärjestelmä luonnonlakeineen, vuorovaikutuksineen ja palautekytkentöineen on supertietokoneista huolimatta vieläkin tieteentekijöille suuri tuntematon. Tiedemaailma on suuresta kuvasta yksimielinen: ilmastonmuutos on totisinta totta, joskin yksityiskohdista voidaan olla erimielisiä. Vaikka kirja kertoo nykyajan suurimmasta ihmiskuntaa uhkaavasta luonnonmullistuksesta, Korhola ei lietso katastrofeja eikä sorru liiallisen paatoksen valtaan. Hän laajentaa pohdintaa ihmisen maailmasta luonnontieteiden ulkopuolelle ja perää myös ihmisen maailmankuvaan muutosta. Kirjoittajan tietoperustasta, vakauksesta, maailmankatsomuksellisista mietteistä, estetiikasta ja etiikasta sukeutuu näkemys kokonaisuudesta, jolle rakentaa kestävämpi perusta ihmisen (oikealle) paikalle maapallolla joka myös korjaisi suhtautumistamme maapallon elolliseen järjestelmään. Vaikka ilmastonmuutos on ylittämätön tosiasia ja arkipäivää nykymaailmassa, ilmastotieteilijän dilemma on, miten selittää muutos ja sen haittavaikutukset aukottomasti päättäjille. Jos ilmastotieteilijän

vastaus viiptyykin, päättäjät ei saa vetkutella enää hetkeäkään. Tarvittavat päätökset on tehtävä epävarmuuksista huolimatta nyt.

Atte Korholan kirja ei tarjoa suuria yllätyksiä ilmastonmuutokseen perehtyneelle ympäristöhuolehtijalle, mutta se on erinomainen ABC-kirja sille, joka haluaa oppia tietämään, mitä ilmastonmuutos on ja miten tiede yrittää ratkoa ilmastonmuutoksen syitä ja seurauksia maapallolla. Alkeistiedot osaavallekin – kuten tämän arvion kirjoittajalle – Korhola tarjoilee niin paljon kiinnostavia pikku tietoja ilmastosta ja maailman menosta, että teos käy perusasiat hallitsevallekin syventävästä jatko-opintokurssista. Kertovia tietokirjoja, joista liika tieteellinen koukerokieli on riisuttu pois, tarvitaan enemmän, jotta jokainen tiedosta kiinnostunut voi päästä tiedon lähteille ja lisätä ymmärtämystään monimutkaisista maailman asioista. Hyvin kirjoitettu tietokirja vaikeastakin aiheesta on tiedonjanoiselle aina mielenkiintoinen lukukokemus. Mielestäni Atte Korhola onnistui hyvin tässä vaikeassa kirjallisuuden lajissa.

PASI REUNANEN

Lähiluonnon eläimiä tarkkailemaan

Antti Koli. Tarkkaile lähiluonnon eläimiä. Käyttäytyminen – Retkivinkit – Kartat. Karttakeskus.

Biologi, toimittaja, luontokuvaaja ja tietokirjailija Antti Koli on koostanut kirjan niistä tavanomaisimmista eläimistä, joita hyvällä onnella on mahdollisuus havaita ja joiden käyttäytymistä voi pyrkiä tarkkailemaan lähiluonnossa. Kirjan kerrotaan opastavan ”oman lähiluonnon eläinten tarkkailuun”. Jo vähäinen selailu osoittaa, että kirjoittajan tarkoittama oma lähiluonto tarkoittaa pääsääntöisesti taajamia. Kohdeyhmäkseen kirja mieltää ammattibiologista poikkeavan, luonnosta ’sivutoimisesti’ kiinnostuneen lukijan, joka ei ehdi tai halua lähteä kauaksi kotitaajamastaan.

Suuri osa kirjan eläinlajeista on sopeutujia, jotka sukupolvien myötä ovat oppineet hyväksymään taajama-asutuksen ja liikenteen työntymisen aiemmin metsä- ja maatalousvaltaisille alueille. Osa lajeista on hyötynytkin tästä maankäytön muutoksesta. Toisaalta lähiluontokäsitekin näyttää venyvän (ks. karttakuva, s. 40):

Tunturisopuli voi Pallastunturin hotelli- ja hiihtohissialueen rajoilla tai sisällä tulla retkeläisen havainnoimaksi.

Näkökulmat

Kirjan nimeä tarkentavat alaotsikot hajautuvat kovin eri suuntiin. ”Käyttäytymisen” keskiössä on eläinekologinen tietämys eläinten käyttäytymisestä, joskin myös tarkkailua harjoittelevalle ihmisellekin annetaan käyttäytymisohjeita. ”Retkivinkit” antavat neuvoja, minkälaisesta ympäristöstä kutakin kirjaan mahdutettua eläinlajia olisi tarkoituksenmukaisinta pyrkiä etsimään. Näin jäsentyvä tulokulma on tietysti jäykkä. Luonto on yllätyksellinen: tavoittelun kohteena olleen eläinlajin sijasta luontoharrastaja voi retkellään törmätä ennen arvaamattoman harvinaiseenkin eläimeen. ”Kartat”-alaotsikko jäi tämän arvion kirjoittajalle mystisimmäksi. Mikä on kirjaan ripoteltujen pienimittakaavaisten karttakuvien syvin tarkoitus? Miten ne ovat valikoituneet kirjan taitossa juuri ao. kohtiin? Esimerkiksi Kuopion Pirttiniemen kartan yhteys metsämyyrään ei oikein avaudu lukijalle. Kar-toilla ei esitetystä muodostaan pysty retkeilyreittejä löytämään.

Kirjan keskeisin tavoite

Ensimmäinen pääluke ”Eläinten tarkkailu” on johdanto kirjan aihepiiriin ja samalla ’lue-misohje’. Valtaosa eläinlajeista on yleisiä ja tavanomaisia ja siten jo kansa- tai peruskoulun pohjalta tavalliselle asvaltintallaajallekin tuttuja. Toisaalta tekijä ei ole malttanut kieltäytyä kuvauksellisilta harvinaisuuksilta, esimerkkinä mainittakoon Suomessa ei-pesiväksi katsottu harjalintu, joka on ”...rastaankokoinen, itsensä näköinen lintu ja piristävä katseltava” (s. 101).

Keskiöön nostetaan lajimäärityksen lisäksi tai jopa edellekin havainnoinnin kohteeksi saadun eläimen tarkkailu. Kirja pyrkii valistamaan lukijaa eri eläinlajien käyttäytymisestä. Kirjoittajan kunnianhimoinen tavoite on viedä eläimen

passiivinen tarkkailu kohti aktiivista eläimen käyttäytymisen ymmärtämistä. Havainnoitsija voi jopa päätyä toteamaan, että ”koskikara on harvinaisen piristävä lintulaji”, joka ”ammattikseen uhmaa” hyistä virtavettä (s. 72). Ja näinhän sitä saadaan mielenterveyttä luonnosta!

Johdantoluvussa käsitellään ylimalkaisesti myös luonnossa tavattavien eläinten valokuvaamisen perusteita. Esitettyjä ajatuksia ei voi kuitenkaan pitää eläinvalokuvauksen pikaoppaana. Eri eläinryhmien ikuistamisen haasteellisuuteen valokuvauksen keinoin palataan kirjan monessa kohdassa.

Eläinten inhimillistäminen

Antti Koli antaa kuvaamilleen eläimille inhimillisiä pirteitä (s. 7): ”Tarkkailtavan eläimen ajatteleminen ihmiseksi on yksi keino suurempaan ymmärtämiseen.” Väittämän oikeellisuus voidaan toki kyseenalaistaa. Antti Kolin eläimet pohtivat, harkitsevat ja tekevät päätöksiä lähes ihmisen tavoin. Ne voivat osoittaa suvaitsevuuutta lajitovereitaan kohtaan jne. Tämä ihmisen ja eläimen aivotoiminnan samanlaistaminen ärsyttää aluksi lukijaa. Mutta ihmeen pian tähän – ihmisen ja eläimen yhdenvertaisuutta tavoittelevaan – esitystapaan oppii suhtautumaan, jollei innokkaan hyväksyvästi niin ainakin ymmärtäväisesti hymyillen. – Kaikkeahan voi ainakin leikillään pohdiskella.

Alaotsikko ”Kuin eläin” (s. 8) viitanee sekin siihen, että ihmisen tulisi havaintoja tehdesään liikkua, pysähdellä ja maastoutua eläimen tavoin.

Tietoikkunat

Kirja käyttää säästeliäästi lukijan erityistä huomiota tavoittelevia tietoikkunoita. Kaksi niistä on listattu kirjan lukujen kanssa tasa-arvoisin fontein sisällysluetteloinkin, vaikka ne ovat kirjan ensimmäiseen lukuun sijoitettuja tietoisuuksia. Erityisesti tietoikkunan ”Alueet ja paikat kirjassa” (s. 9) olisi suonut olevan selvempi. Luki-

jan on vaikea ymmärtää, mitä kirjoittaja todella yrittää sanoa. Myös tietoikkunaan ”Tähdet kirjassa” (s. 10) kirjattua sanomaa on mahdotonta ymmärtää kertalukemalla. Eihän kirjan lajeille ole annettu kolmenlaisia symboleita, ei ainkaan tähtinä. Todellisuudessa kunkin kuvatus eläinlajin kohdalla kirjoittaja on arvioinut kolmea lajityypillistä piirrettä: 1) lajin kohtaamisen todennäköisyyttä (yleisyyttä/harvinaisuutta), 2) lajin arkuutta ja 3) lajin esiintymisen ’kaupungistumisastetta’. Arvio on esitetty sekä sanoin että antamalla tähtiä arvioidun piirteen ’määrälle’, kuten elokuva-arvioissa tähtiä on annettu elokuvan laadulle.

Myöhemmin tekstissä on muutamia, hyvin informatiivisia tietoikkunoita, joita sisällysluettelo ei tunne. Metsämyyrän yhteyteen sijoitettu tietoikkuna ”Virusta varottava” (s. 34) on asiallinen ja selvä. Tietoikkunassa (s. 85) pohditaan pikkutyllin ja tyllin eriytymistä omiksi lajeikseen ja seuraavassa tietoikkunassa (s. 105) selvitetään, miten lajien populaatiot erilleen joutessaan voivat kehittyä alalajeiksi. Tietoikkunaan (s. 130) on sijoitettu tapauskertomus Helsingin Porvarinlahden lammikon rupikonnista, joiden kanta näytti taantuneen tarkkailuvuonna 2020. Nämä tietolaatikot ovat oiva lisä, kun tietoa palastellaan lukijalle ytimekkääseen ja ymmärrettävään muotoon.

Lajikuvaukset ja lajien käyttäytyminen

Yksiselitteisesti ei käy ilmi, miten esiteltävät lajit ja lajiryhmät ovat valikoituneet kirjaan. Joka tapauksessa kuvatut eläimet liikkuvat joko maalla, ilmassa tai vedessä. Maaperäeläimiä ei ole mukaan otettu.

Lajeja tai lajiryhmiä on noin viisikymmentä. Kirjan ensimmäinen kolmannes kattaa nisäkäistä pikkupedot, jyräjät, metsäjäniksen, rusaikon ja metsäkauriin. Viime mainitulla kerrotaan olevan 1–3 ”poikasta” (s. 59). Ehkäpä ’vasa’ olisi ollut tutunomaisempi nimitys kauriin jälkeläisille. Toinen kolmannes sisältää valikoiden lintufaunaa. Kirjan loppuosassa käsitellään

matelijoita ja hyönteisfaunaa. Näiden välissä piipahdetaan vielä pienvirtaveteen tarkkailemaan taimenta.

Kunakin eläimen kohdalla on sekä suomenkielisellä että tieteellisellä nimellä otsikoitu tekstitalukko, jossa annetaan aina samassa järjestyksessä oleelliset tiedot lajin esiintymisestä, levinneisyydestä, erityistuntemerkeistä, ravinnosta ja lisääntymisestä. Viimeiseksi – kirjan nimen velvoittamana – annetaan vinkkejä, missä ja miten olisi kyseistä otusta suositeltavinta tarkkailla. Taulukon rakenteen pysyvyys eläimestä toiseen siirryttäessä helpottaa keskeisten asioiden silmäilyä.

Sekä elävää suomen kieltä että sanonnallista onnahtelua

Kirjassa käytetty suomen kieli on elävää sisältäen hauskaasti muotoiltuja, omaperäisiäkin ilmaisuja. Voidaan havaita kirjoittajan karttavan jähmeää korkeakielisyyttä ja suosivan puhekielisiä ilmaisuja. Antti Kolin aiempia teoksia lukenut mieltää tyylin kirjoittajan tavaramerkiksi. Hempon pesä voi sijaita ”vatsan korkeudella” (s. 69) tai peräti ”ihmisen korkeudella” (s. 70). Ilmaisut ovat vähän suurpiirteisempiä, kuin esimerkiksi metsänarvioimistieteessä käytetty rinnankorkeusläpimitta, jolla ymmärretään rungon paksumutta 1,3 metrin korkeudella juurenniskasta mitattuna.

Osa kirjan esittelemistä eläimistä on ”nenäänsä käyttäviä nisäkkäitä” (s. 8). Nenää, kuonoa tai sieraimia oleellisempaa on tietysti useimpien nisäkkäiden hyvä hajuaisti, joka on otettava huomioon eläintä lähestyessä. Kielen kepeys sinänsä ei tietenkään ole pahitteeksi, kunhan sanoma aukeaa yksiselitteisesti. Kuitenkin kustannustoimittajan torkahdettua sanonnat paikoin onnahtelevat.

Lopuksi

Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta kirjan erinomaiset valokuvat ovat kirjoittajan otta-

mia. Viehättävä teos innostanee tavallisia taajamaihmissä kiinnittämään aiempaa enemmän huomiota ympärillään ’liikkuvaan’ luontoon. Kirjaan sisällytetty lajimäärä erityisesti lintujen lukumäärä on suhteellisen suppea. Itse itseään ulkoiluttava kansalainen voisi ottaa oheistehtävään täydentää omien havaintojensa perusteella lajiluetteloa. Puutelista Antti Kolille ja siten odottamaan kirjan seuraavaa, täydennettyä painosta!

JUHANI PÄIVÄNEN

Kaikki luodon linnut on saariston kesän ja luonnon läpileikkaus

Panu ja Sanna-Mari Kunttu. Kaikki luodon linnut. Kahden saaristotutkijan melontaseikkailu Pentti Linkolan jäljillä. Nemo.

Länsiahvenanmaalaisen Signilskärin lintuase-
man vanhan vieraskirjan selailijoita on hu-
vittanut lakoninen merkintä heinäkuulta 1974.
”Poikettiin soutumatkalla Salo–Pori, vanhat 13

vuoden tauon jälkeen. Pentti, Aliisa, Mirjami ja Leena Linkola.”

Ahvenanmaan kiertäminen soutuveneellä ei ole aivan pieni poikkeama.

Linkoloiden hurja souturetki ei kuitenkaan jäänyt ainokaiseksi, sillä Panu ja Sanna-Mari Kunttu kiersivät kajakeilla mahdollisimman tarkkaan saman reitin kesällä 2020.

Kaikki luodon linnut -kirja kertoo tästä matkasta ja kuljettaa samalla mukanaan valtavan määrän tietoa saariston luonnosta ja historiasta. Kuntut pyrkivät seuraamaan reitin ohella Linkoloiden aikataulua, joten matka ajoittui kesäkuun 11. ja elokuun kolmannen päivän välille. He laskivat samojen luotojen linnut kuin soutajat 46 vuotta aikaisemmin. Merikorttiin piirretyn reitin ja havaintotiedot he saivat Pentti Linkolalta (1932–2020) itseltään.

Kirja kulkee kahdellakin tapaa saariston ajassa. Se on kiehtova ja monipuolinen kurkistus saaristoluonnon muutoksiin vuosikymmenten saatossa ja samaan aikaan kertomus saariston lyhyen ja monella tavoin kukoistavan kesän kullusta.

Kuntut tarkastivat yli tuhannen kilometrin melontamatkalla yli 600 luotoa ja muuta paikkaa, joilta Pentti Linkola oli kirjannut muistiinpanoja. He huomasivat kyhmyjoutsenen, merihanhen ja merikotkan runsastumisen. Kuntut näkivät kanadanhanhia ja valkoposkiahania, jotka ovat saaristossamme tuoreita ilmestyksiä. Niitä ei vuoden 1974 souturetkellä ollut.

Kuntuilta jäivät sen sijaan havaitsematta Linkolan muistiinpanojen lajeista kokonaan sellaiset maalinnut kuin hömötiainen, peltosirkku ja riekko sekä vesien punasotka ja nokikana. Linkoloiden riekkohavainto Kylmäpihlajasta oli kirjan mukaan Satakunnan ulkosaariston ehkä viimeinen. Melojat näkivät merilokkeja, harmaalokkeja ja selkälokkeja sekä karikukkoja paljon vähemmän kuin soutajat 1970-luvulla. Esimerkiksi selkälokkeja Linkolat näkivät 800 ja Kuntut 188.

Kaikki edellä mainitut linnut ovat nykyisin uhanalaisia. Niin on haahkakin, tuo saaristol-

lemme tunnusomainen merisorsa, joka on käynyt vähiin osin siksi, että merikotka on runsastunut niin tuntuvasti.

Merikotkan pelasti suojelutyö, kuten myös Itämeren hylkeet. Itämerennorpan ja harmaahylkeen uhkana olivat lisääntymisterveyden vieneet ympäristömyrkyt, joiden pitoisuudet olivat 50 vuotta sitten suurimmillaan. Hyljekannat olivat 1970-luvun lopulla pienimmillään ja ovat vasta hiljattain elpyneet. Kuntut näkivätkin harmaahylkeitä, kun Linkoloiden reitille ei vähistä hylkeistä yksikään osunut. Saukkokin on palannut saaristoon.

Pitkän ajanjakson kattava kirja vie myös ympäristön muutoksiin. Heti matkan alussa Kuntut huomasivat, miten mökkejä on rannoilla suorastaan rivissä. Mökittämiä seutujakin kuitenkin löytyy, etenkin pohjoiselta Ahvenanmaalta, jonka erämaisuuutta jo Linkolat ihailivat. Vesi on Saaristomerellä samentunut, ruovikot valtavasti lisääntyneet. Saariston ikävistä muutoksista kirja kertoo esimerkiksi rehevöitymiestä, roskaantumisesta, vieraslajeista ja ilmastomuutoksesta.

Ennen kaikkea *Kaikki luodon linnut* on kuitenkin elävän saaristoluonnon ylistys.

Tutuiksi tulevat myös monet saariston eläin- ja kasvilajit. Niihin ja saariston moniin ilmiöihin tutustutaan sujuvasti tekstin lomaan ujutettuna asiantuntevina tietoisuuksina. Kaiken kehyksenä on fyysisesti ja henkisesti rankan pitkän melontaretken kuvaus. Siitä ei puutu komelluksia ja kovien tuulten mukanaan tuomia haasteita. Sitkeinä kuin Linkolan perhe Kuntut kuitenkin toteuttivat huiman merimatkinsa, jonka kokemuksiin kaikki voivat nyt kirjan sivuilla eläytyä samalla saaristoluontoon tutustuen.

ANTTI HALKKA

